

1.

V nájomnom byte na Jarkovej ulici, neďaleko samotného centra Prešova, bývalo celkom desať rodín. Keďže činžiak disponoval pavlačou s množstvom kvetín, jeho obyvatelia radi trávili čas na týchto dlhých úzkych chodbách. Niektorí si tam priniesli stoličku a čítali si, iní si vyšli len tak narýchlo v župane zafajčiť dúfajúc, že ich opäť nepristihne majiteľka domu pri zahadzovaní ohorkov druhotriednych cigariet do jej kvetináčov. Pani Nováková, päťdesiatdvaročná vdova po obchodníkovi s plátom, sa zas každé ráno prechádzala po pavlači za zámienkou nakrmiť túlavé mačky. V skutočnosti však dúfala, že zazrie niečo, čo by ju vytiahlo z rutín každodennosti. V toto piatkové ráno, kedy bola na chodbe jediná, sa jej očakávaní naplnili bez varovania, keď spoza múru oproti uvidela šľahať plamene. Vo vzduchu bolo čoraz viac cítiť rýchlo postupujúci štipľavý dym. To celé bolo sprevádzané kakofonickými tónmi výkrikov a volaní o pomoc. Skôr než stihla varovať ostatných obyvateľov činžiaku, oheň vystúpil až na strechu. V panike si ani nevzala cenné veci zo svojho bytu a úzkou uličkou prebehla na Hlavnú ulicu. Najvyššia a najkratšia ulička bola aj únikovou cestou do bezpečia, ktorou sa von vydali ostatní obyvatelia domu. Združovali sa pred kostolom, kde stál hlúček na smrť vydesených ľudí. Niektorí boli len okoloidúci, iní pracujúci v centre mesta. Mlčky stáli a pozorovali plamene pohlcujúce mesto. Márne čakali na zásah hasičov – tí prišli až v poobedňajších hodinách. Medzitým stihla zhorieť väčšina mesta počas celého toho nešťastného dňa roku 1887. Plamene pochovali okrem iného i kríže a krypty na mestskom cintoríne, evanjelické kolégium, františkánsky kostol či židovskú synagógu. Požiar neušetril ani kostol sv. Mikuláša pred ktorým ľudia čakali, kedy toto šialenstvo skončí.

Táto udalosť je jedna z mnohých, ktoré sa odohrali počas vyše 700-ročnej existencie mesta. Prosperovanie Prešova v 14. a 15. storočí vystriedali turbulentné udalosti 16. a 17. storočia, súvisiace s protihabsburskými povstaniami a morom. Opätovný rozkvet prišiel až koncom 18. a začiatkom 19. storočia. Práve spomínaného obdobia sa dotýka táto magisterská diplomová práca, skúmajúca demografický vývoj Prešova od roku 1795 do roku 1895. Vo vybranom storočnom rozmedzí sa tu zriadila gréckokatolícka diecéza, čo malo za následok príchod väčšieho počtu Rusínov. Vytvorila sa tiež významná židovská komunita a bola postavená prvá židovská synagóga. Napriek týmto pozitívne vplyvujúcim faktorom si mesto počas tohto obdobia prešlo aj náročnými časmi – cholerovou epidémiou, vypuknutím východoslovenského roľníckeho povstania v roku 1831 a nešťastný príbeh z roku 1887 už vlastne poznáte...

2.

Cesta vlakom v okolí česko-poľského pohraničia nie je žiadnou výnimočnou udalosťou, pre mnohých ľudí je to azda skôr rutinná, nudná záležitosť. Platí však toto všetko, ak sa cesta odohrá v máji roku 1920? Mladý, iba 18-ročný František Bielsky je hlavnou postavou tohto krátkeho, šokujúceho a hneď z viacerých perspektív zaujímavého príbehu. Udalosť, ktorá sa odohrala v neskorú jar ešte pred podpisom Trianonskej mierovej zmluvy je odrazom komplikovanej a zložitej doby. Ide o dobu boja o faktické pričlenenie územia Tešínska k jednej či druhej krajine.

Poľský mladík sadá na vlak do Fryštátu-Karvinej s radosťou. Ide navštíviť svojho brata, ktorého azda už dlhšiu dobu nevidel. Cesta za súrodencom nebude dlhá, lepšie však ubehne, ak sa pred nástupom na vlak otuží pohárom či dvoma. Ide si predsa odpočinúť. Má voľno. František vo vlaku zaspí. Bielsko, Skočov, Karviná... Orlová. Bielsky zaspal. Bolo to možno podgurážením, možno únavou, no vlakvedúci ho na konečnej zastávke najprv vyzve, aby vlak opustil a následne ho z neho podráždene vyhodí. Je neskorý večer, do Karvinej sa už tak jednoducho nedostane. Premýšľa, čo ďalej. Z cestovnej tašky vytiahne ešte malú fľaštičku slivovice, ktorú do seba kopne s vidinou vzpruhy a nakopnutia mysle. Na stanici stojí sám. Toto je posledná spomienka, na ktorú si pamätá. Preberá sa v nemocnici... podľa iných zdrojov ale až po tom, čo si prešiel samotným peklom. Od tohto momentu sa totiž príbehy, ktoré prinášajú svojim čitateľom poľské a české noviny značne rozchádzajú. Čo sa tu vlastne stalo?

So správou o tom, čo sa na pohraničí udialo, prvýkrát prichádzajú poľské noviny. Informácia 3. júna je v tom momente strohá, hovorí iba o vražde poľského mladíka na pohraničnom území. O niekoľko dní neskôr sa už ale uvarí silnejšia káva, dosladená bombastickým titulkom – česká úderka surovo umučila a zavraždila mladého Poliaka. Údajným brutálnym činom na spornom území sa spúšťa prestrelka medzi novinami, ktorá svojim hlbším významom a spôsobom, ktorým je vedená, prináša množstvo príkladov či odpovedí na otázky, ktoré som si kládol vo svojom primárnom výskume.

Túto mikro-epizódu opisujúcu škrípajúce vzťahy medzi Českom a Poľskom možno vnímať na viacerých úrovniach. V prvom rade slúži pre obe krajiny v istom bode ako nástroj propagandy. Františka Bielskeho zneužijú obe strany bez patričných dôkazov k tomu, aby burcovali vášne pred blížiacim sa možným plebiscitom či arbitrážou rozhodujúcou o osude regiónu. V širšom zmysle sa v ňom zas odzrkadľuje obraz doby. Tretím aspektom je, už v mojej diplomovej práci akcentovaný, element špecifickosti jazyka.

Príkladom pre vnímanú úroveň propagandy je najmä transformácia slovníka a neustále využívanie kľúčových slov. Tie sa veľmi rýchlo vymedzia a noviny so železnou pravidelnosťou informujú o pohraničnej situácii aj prostredníctvom využitia emotívne zafarbených slov, ktoré zaviedli do praxe v prvopočiatoch mapovania situácie. Druhá popisateľná úroveň spočíva v celkovom odraze doby v samotnom článku. Text a jeho štruktúra sa vyznačuje znakmi, ktoré sú vytvárané akoby podľa potrebnej šablóny. V jeho jednoduchosti obsahuje 'všetko, čo obsahovať má'. Samotné znaky som popísal v mojej diplomovej práci, pre

zopakovanie však ide o harmóniu textu založenú na troch pilieroch – nadpise, narácii a na záverečnom, ideologicky implikovanom posolstve. Tretia úroveň je akési východisko spojenia prvých dvoch. Jazyk definuje obsah. To, akým spôsobom sa využívajú rôzne jazykové prostriedky začína v tematických blokoch definovať samotné články.

To, že tento príbeh otvára nové sféry možnosti analýzy textu som vnímal už pri jeho zaradení do obsahu svojej predošlej práce. V tej dizertačnej sa celková matéria rozšírila a čiastočne potvrdila prv kladené hypotézy. Tie následne vydláždili cestu novým, ešte odvážnejším – Ak istá harmónia textu, jeho štýl a forma tvoria samotný obsah a pohľadávky na témy či príbehy v 20. storočí, je možné niečo podobné popísať aj v stredovekých diktaminách? Je možné sémantickou analýzou slov, slovných spojení a formúl vymedziť body, kde sa tieto dva typy prameňov svojou formou prelínajú? Odpoveď na túto otázku zatiaľ nepoznám, no deň po dni, strana po strane sa blížim k jej zodpovedaniu.

3.

My Češi jsme, jak známo velmi udatný národ. Naše udatnost je ostatně dobře známa i v zahraničí, jen musíme pravdivě konstatovat, že nás ti druzí tak docela nechápou. Trvá to už celá staletí, a stále s podobným výsledkem. Vždyť si jen připomeňme, kam se od nás jezdilo už před šesti sty lety! Výlety do Bavor, do Uher, do Polska i jinam. A co všechno si tehdy naši předkové ze zahraničí dovezli! Holá pravda je taková, že naše jízdy byly zkrátka spanilé. Jediné, co nám už po staletí kazí reputaci, jsou ti škarohlídi v našich vlastních řadách. Zrádci, kteří se odjakživa raději bratříčkují s cizáky, než aby si poctivě přiznali, že našinec je vždycky bližší než cizinec. A možná to ani nebude náhoda, že už za bratra Jana z Trocnova, stejně jako dnes, hrají mezi záškodníky prim flandáci.

Jeden z těch téměř současných záškodníků byl Jan Opasek, opat z Břevnova, kterému někteří jeho souputníci říkali „řemínek“. Řemen by na něj skutečně byl potřeba, protože byl dosti svérázný a vždycky si dělal, co chtěl. Nic nepomohlo, že byl mezi prvními odsouzen za vlastizradu k trestu smrti v roce 1950. Rameno spravedlnosti se nechalo obměkčit a zmírnilo mu trest na doživotí. Jenže jak on se ve věznicích choval! Provokoval, kokrhal, znevažoval státní justici i dohled v nápravném zařízení a vůbec nic si nedělal z vůle lidu. Nakonec byl na amnestii v roce 1960 propuštěn, protože takový člověk by se beztak nikdy nenapravil. Naplno se jeho zlotřilá povaha projevila v roce 1968. Jakmile to bylo možné, utekl mezi své, zajisté také vatikánské špióny, do západního Německa. Založil si tam organizaci placenou z peněz sudetských Němců a mocně přizvukoval štvavým vysílačkám, placeným pro změnu z kapsy imperialistů z Wall Street. Aby zakryl pravou povahu věci, pojmenoval svou družinu „Opus bonum“ (v překladu Dobré dílo), snad jako výsměch skutečnému poslání – rušit od mírového úsilí všechny spořádané občany ČSSR.

Pravda se ale ukázala, a zatímco západní agenti mu tleskali, statečný lid v socialistické vlasti poznal, že je to zrádce. Vždyť kdo jiný by se dokázal bavit s takovými vyvrheli jako byl Pavel Tigrid, zkrachovalý novinář, Zdeněk Mlynář, oportunist., který se vetřel do rodné strany, aby ji při první vhodné příležitosti zavedl na scestí, nebo někdejší šachista Luděk Pachman, který ochotně zapomněl, kdo ho naučil hrát hru, jíž se proslavil. Ale zde dvojnásob platí pravidlo: koho chleba jíš, toho píseň zpívej. Svě by o tom mohli vyprávět písničkář Karel Kryl nebo herec Martin Štěpánek, další z Opaskových povedených kumpánů.

Zde se prozíravě projevila vedoucí úloha KSČ. Vysílačky začala rádiovými vlnami rušit, ať si štěkají ve svém bavorském lese. A Opus bonum, které začalo podporovat nejhorší spodinu jinak spořádané společnosti, tzv. Chartu 77, začali obětaví strážci zákona střežit doma i v cizině. Naštěstí je v naší zemi dost hrdinů, kteří riskují své zdraví, a dokonce i životy, aby před odrodilci chránili naši zem, naši společnost, naše šťastné socialistické rodiny. My bdíme a bdít nepřestane! A vy, kdo nechcete mír si budete muset utahovat ty své OPASKY.

4.

Ve svém výzkumu se zabývám posledními lety úřadování Zemského národního výboru, jeho agendou a během jeho kanceláře. Sleduji jeho zánik při rušení zemské správy a převod části jeho kompetencí na nově vzniklé krajské úřady na začátku roku 1949. Zajímají mě důvody proč k takové změně došlo a na jakých argumentech byly tyto důvody postaveny. Tyto otázky dávají základ pro jeden směr mé práce – státní správní vývoj.

Druhým směrem výzkumu je otázka diplomatická. U Zemského národního výboru sleduji způsob jeho úřadování, fungování kanceláře a typy užívaných dokumentů. Následně zkoumám zrod a vývoj kanceláře krajského národního výboru, zda od zemského národního výboru převzal určité způsoby úřadování, či druhy dokumentů a jaké rozdíly je možné najít mezi oběma úřady.

Odpovědi na tyto otázky získám průzkumem archivních materiálů Zemského národního výboru Brno, krajských národních výborů i materiálů z jednání vlády, což bude i zajímavou sondou do dosud málo probádaného archivního materiálu. Zároveň by tak mohly vyvstat i nové poznatky do diskuse o zavedení nových diplomatických kategorií pro moderní materiál.

5.

Mons Oliveti v čase změny: Počátky města Litomyšle

V létě roku 1259 bychom snad mohli opata Heřmana zastihnout v jedné z věží nádherné klášterní baziliky. Opíral se o sloup sdruženého okna a plný radostného očekávání si prohlížel osadu zalitou sluncem. Důvod k nadšení opravdu měl. Povedlo se mu totiž s králem Přemyslem Otakarem II. vyjednat udělení městského práva Litomyšli. Opat už dlouho snil o klášterním městě, o právech a svobodách a příjmech a prestiži, které jsou s tím spojené. A teď se to mělo naplnit. Heřman přímo až fyzicky cítil závan svobody městského vzduchu. Náhle ale na tváři pocítil chlad a to ho vytrhlo ze snění. Zvedl se vítr a v dálce se objevila temná bouřková mračna. Opatovu mysl náhle ovládlo nepříjemné tušení, které si nedovedl vysvětlit. Vždyť přece jednání s králem proběhla hladce. Najednou opata napadlo, že možná až příliš hladce. Heřman však tuto myšlenku zaplašil. Vždyť přece neměl důvod k pochybám. Začal scházet z věže a po cestě dolů počítal schody a dny do doby, než mu bude předána vytoužená městská listina.

Po pár týdnech se dočkal, ale onen nepříjemný pocit se mu vrátil, když ji uviděl. Listina byla totiž nějaká... malá. Jak se vůbec může takové slavnostní privilegium vměstnat na takový smutný kousek pergamenu? Obavy se splnily, když jej opat začal číst. Jako v mrákotách si prohlížel pár rychle napsaných řádků o potvrzení stávajících práv a o tom, že klášter může používat téže výsady jako jiná města v Čechách.

Nějak takto mohla proběhnout předešlá k institucionálním počátkům města Litomyšle. Jak ale víme příběh měl pokračování. Kromě výše uvedené „listinky“ se dochovalo i mnohem větší, obsáhlejší a zdobnější privilegium s totožným datem. Něco takového je u nás přinejmenším neobvyklé, ne-li unikátní. Máme tedy dvě listiny o témž, se stejným datem, vydavatelem, příjemcem i pečeti. Do mysli se vkrádají pochybnosti o nějakém podvrhu. Co je však ještě zvláštnější: Přemysl Otakar II. tuto „vylepšenou (=zfalšovanou?) listinu“ o čtyři roky později potvrdil. Proč by to však dělal?

Zvu Vás tedy, abychom se společně pokusili rozplést tento složitý případ a zjistit, jak by mohl příběh opata Heřmana a městských počátků Litomyšle pokračovat. Neslibuji, že se dobereme úplné pravdy o tom, jak to tehdy bylo. Nehledě na to, že to snad ani nejde. Pokusíme se jí však co nejvíce přiblížit a možná budeme překvapeni, jak zajímavý svět ambicí, úmyslů, nadějí, zklamání a dohadování dobových aktérů se nám podaří odkrýt. Celý příběh zasadíme do širších souvislostí osídlování krajiny, jejímž přirozeným svorníkem středověké město bylo. Neváhejme tedy už a vydejme se na cestu staletími a pokusme se vnést trochu světla do dávno zapomenutých temnot minulosti.

6.

„Pobožné a horlivé Krysta Služebníky zvěšev, z mordovav, a ukrutně životův zbaviv, místa Posvátná sprzniv, Službám Božím, a Obyčejům Posvátným průchod zastaviv, Kostel (ó Bože politůjž ho sám) zapálil, v nic obrátil, a tak zohavil, že za mnoho Let, netoliko Člověk, ale sám Ptáček v něm se nezdržoval.“

Úryvok z kroniky kňaza Simeona Eustachia Kapihorského¹ vykresľuje husitov v „typicky husitskom“ svetle. Tak ich poznáme z románov a historických filmov: horda, ktorá sa privalí do kláštora, vyrabuje ho, vyvraždí jeho obyvateľov a vypáli posvätné miesta. Kde však leží pravda v prípade Sedleckého kláštora? Aký pohľad by sa nám naskytl v apríli roku 1421 keby sa v kláštore ocitneme? Husiti skutočne Sedlec vypálili a ten na niekoľko rokov zostal prázdny. Avšak či sa tu odohrávalo vraždenie, či by sme boli svedkami skutočne hrôzostrašného divadla mníchov obesených na stromoch v kláštornom areáli ako to s obľubou vykresľovali barokoví historici, je otázkou.

V tejto práci sa pokúsím nájsť odpoveď na túto a niekoľko ďalších otázok. Kto bol prítomný vypáleniu husitami v roku 1421? Dorazili husiti spolu s obyvateľmi Kutnej Hory do ľudoprázdneho kláštora? Alebo tam zostali jeden–dvaja poslední mnísi poverení starostlivosťou o opustený kláštorný areál? Pramene jasne vypovedajú o tom, že sedleckí cisterciáci sa s dostatočným predstihom uchýlili k augustiniánom v Rakúsku. Budem teda hľadať vplyvy sedleckých mníchov v kláštore v Klosterneuburgu, porovnávať výpovede barokových historikov s tým, čo hovoria nám dostupné pramene. Pokúsim sa objaviť kde presne má korene mýtus obesených mníchov na kláštorných stromoch a ako prebiehal návrat sedleckých cisterciákov späť do prostredia, ktoré im prejavilo toľko nenávisti. Rovnakou mierou sa im tu však v minulosti, nielen vďaka kutnohorskému striebru, dostalo neuveriteľného bohatstva. Návratom sedleckých „domov“ sa končí táto práca a začína nové obdobie plné bojov o staré privilégia a majetky.

¹ Simeon Eustachius: *Hystorya Kláštera Sedleckého Řádu Svatého Cistercienského*. Vydání druhé. Kutná Hora 2006, s. 35.

7.

Podací protokol. Obyčejný podací protokol. Představte si knihu. Desky z lepenky potažené plátnem, hřbet potažený kůží. Žádný středověký iluminovaný kodex, žádná novověká městská kniha: jen vyvázané dvojlisty standardizovaného předtištěného formuláře. Taková kniha není na první pohled ničím zvláštní, leda tak úctyhodnou objemností a hmotností. Manipulace s těmito knihami se občas blíží vzpěračskému výkonu. Ale nedejme se odradit prvním dojmem. Co na tom, že se vazba rozpadá a plátno je pokryto prachem a plísní? Otevřeme raději knihu a zalistujeme v ní.

Snad žádná jiná písemnost neodráží bohatou působnost okresního úřadu tak komplexně jako podací protokol – tato matrika a životopis valné většiny projednávaných kauz. Listujeme touto knihou, čteme o mladých mužích nastupujících k odvodu, o peněžních sbírkách pro oběti živelných katastrof, o vesnických učitelích, kteří si stěžují, že rodiče neposílají děti do školy a odmítají za své ratolesti platit školné, čteme o řádění cholery, dozvídáme se o dělnických stávkách, stojíme u prvních nesmělých pokusů o ochranu přírody a kulturních památek, sledujeme úsilí rolníků o zvelebení zemědělské půdy, budování lokálních železnic a výstavbu okresních silnic. Čteme o osudech a údělu jednotlivců, rodin, obcí, celých regionů, o událostech, kterými naši předkové žili.

Jak se říká: Za vším hledej člověka. Stejně tak i za každým úředním výměrem a nařízením je ukryt člověk, lidská bytost, i když to tak na první pohled nevypadá. V tomto případě máme totiž co do činění se svérázným lidským druhem – s úředníkem hovořícím zvláštní řečí, která má svou specifickou slovní zásobu a větnou skladbu. A nemyslete si, nepůjde jen o okresního hejtmana, jehož rozevlátý, někdy snad trochu narcistický podpis veřejnost četla na písemných vyhotoveních rybářskými lístky počínaje, vyhláškami konče. Necháme pěkně okresního hejtmana vyřizovat důvěrnou presidiální agendu, aprobovat koncepty podřízených úředníků, necháme referenty lámat si hlavu nad stylizací konceptů a písaře luštit rukopisy referentů. Budeme se jim koukat přes rameno a sledovat je při práci. Zavítáme také na podatelnu, kde se o všech záležitostech vede pečlivá evidence, a vypravíme se také do spisovny, kde odpočívají všechny ty dávné historie uložené v podobě spisů a nesčetné řady úředních knih. I do nich nahlédneme. A kdo ví, možná přitom nalezneme i opravdové poklady.

8.

...“Veškeré jmění po Trčkovi a jeho manželce konfiskované vynášelo tedy 3 107 865 zl., v kteréž summě však obsaženy nejsou hotové peníze, stříbro, zlato, klenoty a jiné věci, ani svršky hospodářské, jichž cenu na několikrát stotisíc lze položit.” Tak skončil veškerý majetek jednoho z nejznámějšího rodu v Čechách – Trčků z Lípy. Touto citací bych ráda započala mou magisterskou práci, která se bude zabývat rodem Trčků z Lípy.

Trčkové spolupracovali s Albrechtem z Valdštejna, a také za to v roce 1634 draze zaplatili – při vraždě Albrechta v Chebu byl s ním zavražděn i poslední Trčka – Adam Erdman. Druhou ránu rod utrpěl o 2 roky poté – konfiskace veškerého majetku za zradu na císaři Ferdinandovi. Tomáš V. Bílek, který se věnoval pobělohorským konfiskacím a z něhož jsem čerpala, považuje tento rod za jeden z nejbohatší v celém 16. a 17. století. Kdo tedy byli Trčkové? Opravdu se honosili titulem „ti z nejbohatších“? Kde získali tak velké bohatství? Jak tedy nakládali se svými panstvími a poddanými?

Pomocí dochovaných urbářů a dalších pramenů bych se ráda pokusila zodpovědět otázky, které k této problematice vystupují (a ještě nebyly odpovězeny), dále otevřít nové pro další výzkum rodu Trčků a zároveň podpořit nebo vyvrátit myšlenku o trčkovském bohatství.

9.

„Quod non est in actis, non est in mundo“ čili „Co není ve spisech, není ve světě“, opakoval si mladý mnich velehradského kláštera poučku, kterou mu předal jeho předchůdce. Při pročitání různých listin vzpomínal na příběhy, které se vázaly ke každé z nich a které tak rád poslouchal, když se učil pracovat v klášterním archivu. Usmál se a ponořil brk do inkoustu, aby začal psát další výstižnou dorzální poznámku. O více než století později na tomtéž místě bere do ruky ty stejné listiny další velehradský mnich, a s podobnou nostalgií začíná psát první řádky klášterního kopiáře, aby tak uzavřel jednu kapitolu v historii kláštera a jeho archivu.

Už od počátků klášterů hrály listiny velmi významnou roli. Právě díky nim mohly kláštery od svých začátků získávat charakter, který by se dnes mohl nazvat právní osobností či právní subjektivitou. Listiny byly nástrojem, který klášterům umožnil vydobýt si své místo v tehdejší společnosti a není proto divu, že jim byla v kláštorech věnována velká pozornost, protože, jak bylo řečeno výše, „quod non est in actis, non est in mundo“. Pro kláštery bylo životně důležité, aby měly o co opřít svá práva a nároky. Dnes bychom tyto snahy a složitou péči o svá práva mohli shrnout termínem „diplomatická kultura“.

Jakým způsobem kláštery získávaly svá privilegia? Jak kláštery o své listiny pečovaly, jak je evidovaly a uchovávaly? Co bylo produktem této péče? Jaké osoby se zapojovaly do těchto procesů? Mohly mít kláštery větší ambice, než pouze evidovat a uchovávat svá privilegia v rámci svých archivů? A jak diplomatická kultura jednoho kláštera ovlivňovala jiné kláštery? To vše, a ještě mnohem více na nás čeká na následujících stránkách. Co ale získáme zodpovězením tolika otázek? Možná přehled toho, co ona diplomatická kultura vlastně všechno představuje a co se pod tímto termínem skrývá. Možná ale také příběh podobný tomu v úvodním odstavci, díky kterému se přeneseme o staletí zpět a z jednotlivých střípků si poskládáme obraz jednoho z aspektů života ve středověkém klášteře abychom zjistili „jak to vlastně s těmi listinami bylo“.

10.

Ocitnout se ve velké společnosti úplně neznámých lidí, to je pro nás introverty tak trochu noční můra. Když jsme navíc ještě vědecky zaměřeni, notabene v něčem tak exotickém jako jsou pomocné vědy historické, je větší šance, že sem spadnou martáni a přivezou živého Elvise, než že se staneme hvězdou celého večera, jež o své badatelské vášni bude živě vykládat nadšenému publiku, které si do té doby pod zkratkou PVH představilo maximálně státní poznávací značku Prostějova.

Přesto se mi jednou něco takového podařilo. Mladší i starší dychtivě poslouchali a dozvídali se o sobě to, co do té doby vůbec netušili. Genealogie je totiž úžasná věda dvojnásobně. Jednak z ní nás dýchá minulost (kdo z nás nemiluje ten pocit mít v ruce jakoukoliv archiválii?) a z toho pramenící touha ji odhalovat. No a jednak se také zabývá člověkem. A to je na tom to nejzajímavější, protože každý z nás má svou vlastní a jedinečnou historii. Nemáme-li sourozence, pak nikdo jiný na celém světě nemá tytéž předky jako my – tutéž kombinaci lidí, jejich osudů, příběhů a spletitých cest, na jejichž konci je naše narození a naše vlastní existence. Každý jsme originál. I proto potkávám často v badatelkách archivů badatele, kteří nikdy neměli k dějepisu ve škole nijak blízko. Nevyjmenovali by posloupanost Přemyslovců a o třicetileté válce vědí akorát to, že trvala třicet let. Přesto zapáleně pátrají po svých předcích, ve svých rodinných dějinách. Které jsou jednak mnohem barvitější než školní dějepis a jednak jsou jen a pouze jejich...

Onoho večera jsem jako genealog skupině lidí z jedné hanácké obce, kterou jsem badatelsky velmi dobře znal, ačkoliv jsem v ní osobně vlastně nikdy nebyl, povídal o jejich rodinné historii. Dotyční byli doslova u vytržení, že stačilo povědět, jak se jmenují, a nějaký neznámý, zpočátku zakřiknutý kluk, kterého vidí poprvé v životě, jim vypráví o tom, že támhle toho předkové byli po několik generací rychtáři, támhleten měl předka, který kradl koně, a pradědové těchto dvou se zase dvacet let hádali o kus louky. Údiv střídalo pobavení. A mnohdy i pochopení toho, proč se někteří sousedé dodnes nemusí a proč jsou některé rodiny takové, jaké jsou.

Začneme-li psát rodinné dějiny, máme tím o čtenáře postaráno. Je jisté, že naše dílo neskončí zastrčené v knihovně a nikdy neotevřené, jako se to, přiznejme si, stává mnohým publikacím, sice vědecky kvalitním, ale bez atraktivního obsahu. Výběrem toho o čem chci psát – o historii dvou rodů se zajímavým příjmením a původem, jejich možné příbuznosti a nově objevených životních osudech – mám už jistě polovinu úspěchu za sebou. Věřím, že zvládnou dobře i tu druhou.

A nyní tedy pojďme zjistit, co hlásal jako stěžejní snahu nás historiků Leopold von Ranke:
„wie es eigentlich gewesen ist – jak tomu skutečně bylo...“

11.

Wir Sigmund von gotes gnaden romischer kunig czu allen cziiten merer des richs ...“ těmito slovy uvedl pisař privilegium pro říšské město Norimberk v roce 1413. Stejně jako on opisoval koncept připravený Michaellem de Priest, tak i já zaznamenávám tato slova. Nejenže nás odděluje šest století, ale i účel, za kterým to děláme. Zatímco pisař pouze plní rozkaz římského krále Zikmunda Lucemburského, který tímto privilegiem potvrdil listinu svého předchůdce Ruprechta Falckého, já se pokouším odhalit pozadí a okolnosti vzniku této listiny, abychom mohli lépe porozumět způsobu práce kancelářského personálu a politickému kontextu doby.

Nejlepším způsobem, jak toho docílit, je podrobně zkoumat formulář jednotlivých listin. Díky porovnání jejich skladby můžeme najít spojitost mezi písemností krále Zikmunda a starší listinou jeho předchůdce na římském trůně, či příbuznost privilegia uděleného Norimberku s jiným říšským městem. Jednotlivé formule nám tak umožňují zjistit, zda úředníci kanceláře při vytváření textů vycházeli z k tomu určené předlohy (například formulářové sbírky), z jiného privilegia zajišťujícího stejná práva, nebo si textovou podobu zcela vymysleli. Z určitých formulí a formulací lze také vyčíst politické okolnosti a konkrétní důvody, proč takové privilegium vůbec Zikmund vydal.

Pokud chceme co nejpřesněji vykreslit dějiny, je nutné znát jejich prameny. A pokud chceme tyto prameny správně interpretovat, musíme znát pozadí jejich vzniku.